

LIBER QUINTUS
DE RATIONE COGNOSCENDI
ET DISCERNENDI PECCATA.

TRACTATUS PRAEAMBULUS

De Actibus Humanis in genere.

Finis au-
ctoris.

Mens mihi non est, benevole Lector, scribens de morali theologia, quae tota ad praxim est dirigenda, tractatum de Actibus humanis tibi exhibere, scholasticis quaestionibus refertum; sed potius, tuae animarumque saluti consulere cupiens, ea tantum seligere cogito quae in hac materia magis utilia quaeque scitu necessaria ad praxim existimantur. Nonne, si secus facerem, et ego oleum operamque in elucubrando perderem, et tu frustra tempus tereres, in hujusmodi inu-

tilia legendo? Ne igitur, quaeso, tractatum hunc omnibus pene numeris absolutum a me exspectes, quem utiliora et adhuc satis implicata manent. — Hanc tamen maximam adhibui diligentiam, ut doctrinas seligerem, quibus prodesse, non obesse valeam animarum profectui. Hinc est quod non recedendum puto a sana Doctoris Angelici doctrina, ubi haberi potest; ipso enim duce, in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur.

Sit igitur

ARTICULUS I.

DE NATURA AC MULTIPLICI ACTUUM HUMANORUM DIVISIONE.

Actus
humanus,
quid.

I. - Actus humanus, strictissima acceptione sumptus, definiri potest: *Actus deliberate procedens ab hominis voluntate.* — Etenim *illae solae actiones vocantur proprie humanae* (inquit S. Thomas¹), *quarum homo est dominus: est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem.... Illae ergo actiones proprie humanae dicuntur quae ex voluntate deliberata procedunt.* — Ut enim actio sit humana et moralis, necesse est ut intelligatur et ut libere agatur; alterum ubi deest, vel propter ignorantiam involuntariam, vel propter coactionem, potius mechanica quam moralis dicenda est.

II. - Hinc infertur, actiones omnes quae non procedunt a voluntate hominis deliberata, communiter appellari actiones hominis, non humanas.

Actus
humanus,
quotuplex.

III. - Actus humani multipliciter dividuntur. — Alii enim dicuntur actus elicitus, alii imperati: ex his quidam dicuntur boni, quidam vero mali. — Ex bonis, alii sunt naturales, alii supernaturales: ex supernaturalibus vero, alii sunt meri-

torii de condigno, alii de congruo. — Tandem alii actus humani sunt interiores; alii vero exteriores. — De quibus singillatim.

IV. - Actus humanus dicitur *elicitus*, qui immediate a voluntate procedit; cuiusmodi est amor et odium. — Dicitur *imperatus* ille actus qui ab ipsa voluntate proficiscitur mediate, ut ambulare, loqui, scribere, etc.: quae procedunt a voluntate imperante in alias potentias, nempe motrices ad hujusmodi actus eliciendos.

Hi actus sive elicitus sive imperati, eo ipso quod libere procedunt a voluntate dicuntur actus morales, seu boni vel mali. — Ii dicuntur *boni* qui sunt consentanei ad rectam rationem: qui vero dissentanei appellantur mali. — Actus boni *naturales* sunt qui solis naturae viribus fieri possunt; *supernaturales* vero non nisi auxilio gratiae elici possunt, ut actus fidei, spei, amoris, etc.

Meritorii de condigno sunt quibus ex justitia merces debetur; de congruo vero

Elicitus et
imperatus.

Bonus vel
malus.

Naturalis
vel super-
naturalis.

¹ Summa theol., 1^a 2^{ae}, qu. 1, art. 1.

sunt ii qui tantum ex decentia mercedem merentur.

Postremo actus interiores nullo sensibili signo patefiunt; exteriores vero patent exterius.

V. - His praenotatis, dicendum nunc est de principiis intrinsecis actuum humanorum.

Tria sunt haec principia, nempe intel-

lectus, voluntas et libertas. Intellectus influit in actionem moralem per conscientiam, sive cognitionem actionis et legis: ideoque in tractatu de Conscientia plura de intellectu dicuntur.

Nunc igitur dicendum superest de voluntario et involuntario, deinde de libero, quae sunt actuum humanorum potiora principia. — Hinc

ARTICULUS II.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO, EJUSQUE CAUSIS.

§ I. - Quid et quotuplex sit Voluntarium.

VI. - Praenotandum quod hoc vocabulum *voluntarium* aliquando accipitur in eodem sensu ac *spontaneum*, quod nempe fit sponte et ex voluntatis inclinatione, nullo cogente praecepto vel metu, vi aut dolo. — Sed revera aliud est voluntarium, aliud vero spontaneum. Etenim omne voluntarium est spontaneum; sed non e contrario omne spontaneum est voluntarium. Aliquando accipitur voluntarium pro libero; quamquam non omne voluntarium sit liberum, licet omne liberum sit voluntarium. Tandem accipitur hoc alio sensu in quo a nobis definitur et disseritur.

VII. - Voluntarium sic definitur potest: *Actus procedens a principio intrinseco, seu a voluntate cum cognitione finis*. Ita S. Thomas¹, post Gregorium Nyssenum, Damascenum (quos ipse laudat), Gonet², Silvius, Salmanticenses, Concina, [Continuator] Tournely³ et alii communiter. — Duo igitur sunt necessaria ad constituendam rationem voluntarii, nempe quod sit et a principio intrinseco, et cum aliqua cognitione finis.

VIII. - Hinc infertur 1°. Quod illae actiones quae fiunt ex principio tantum

extrinseco, ut sunt quae vi et coacte fiunt, non dicuntur voluntariae. — 2°. Similiter omnes actiones quae quidem procedunt a principio intrinseco, sed sine ulla cognitione intellectus, neque voluntariae dici possunt. — 3°. Ad hoc ut aliqua actio dicatur tota voluntaria, necesse est ut cognoscatur secundum omnes sui partes et circumstantias, quarum aliqua si ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam. Sic, qui accedit ad mulierem quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis; cum involuntarie se habeat quoad circumstantiam matrimonii, quam ignorat. — 4°. Infertur quod ubi nulla est advertentia, nullum est voluntarium et peccatum; ut accidit in actionibus dormientium, quae sunt simpliciter involuntariae. Ubi vero est semiplena advertentia, ibi est semivoluntarium et dumtaxat veniale peccatum; ut contingit semidormientibus.

IX. - Voluntarium multipliciter dividitur a theologis: 1°. In voluntarium *simpliciter*, et voluntarium *secundum quid*. — Illud procedit ex plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Hoc vero procedit quidem ex voluntatis consensu,

orthod., lib. 2, cap. 24; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 94, col. 953-954. — ² Manual., part. 2, tr. 2, cap. 1, § 1. — ³ Silvius, in 1^{am} 2^{ae}, quaest. 6, art. 1. — *Salmant. Scholast.*, tr. 10, disp. 1, n. 1. et 6. — *Concina*, de Act. hum., cap. 5, n. 3.

VII. - a) Aliquantulum ab his differt voluntarii definitio a Continuatore Tournely proposita; dicit enim hic auctor, *de Act. hum., cap. 2, art. 1*, esse actum a voluntate procedentem « ex praevia cognitione eorum in

quibus est actio »; sive, ut ipse ibidem explicat, « circumstantiarum in quibus est actio, seu quae ad eam pertinent ». At sane finis ad quem est actio, inter circumstantias, et quidem praecipuas, actuum numeratur.

sed cum repugnantia. Hujusmodi est projectio mercium in mare facta metu naufragii.

Dividitur 2°. In *liberum* seu contingens, et *necessarium*. — Primum fit a voluntate quae operatur cum indifferentia ad volendum et nolendum. Talis est amor viatoris in Deum. Secundum, a voluntate determinata ad unum, ut est amor beatorum in patria. — Gonet¹ docet contra Vasquez quod ratio voluntarii perfectius reperitur in actibus necessariis quam liberis. Ratio est, quia quo major est amor, eo majus est voluntarium, id est major voluntatis propensio et major cognitio intellectus. Talis est amor necessarius Dei erga seipsum, vel amor beatorum quo toto conatu feruntur in Deum.

Dividitur 3°. In voluntarium *in se* seu *expressum*, et *in causa et implicitum* seu *virtuale*. — Voluntarium *in se* illud dicitur quod est volitum in se ipso et immediate; ut cum quis aliquid furatur, quia habet in se voluntatem furandi. — Voluntarium vero *in causa* est volitum non in se, sed in alio quod apprehenditur saltem confuse uti causa alicujus effectus. Hoc modo dicitur voluntaria hominis occisio, patrata ab eo qui se voluntarie inebriavit, praevius saltem in confuso hujusmodi occisionem.

Dividitur 4°. In voluntarium *directum*, et *indirectum*. — Illud directe et immediate procedit a voluntate, tamquam a causa efficiendi. Hoc vero, licet non procedat a voluntate immediate, ab ea tamen mediate dependet. — Sed nemo non videt hanc quartam voluntarii divisionem facile ad tertiam posse redire.

X. - Hic advertere oportet quod, ut aliquis effectus sequens suam causam jam voluntarie positam, dicatur et ipse voluntarius *indirecte in causa* (ut supra diximus), simulque imputetur ad meritum vel demeritum, tria concurrere debent: 1°. Quod agens ponendo causam advertat saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illa causa sequuturum. 2°. Quod possit impedire talem effectum causam

tollendo. 3°. Quod teneatur tollere, vel illam non ponere.

Ita S. Thomas², ubi ait: *Eventus sequens... si est praecogitatus, manifestum est quod addit ad bonitatem vel malitiam (actus). Cum enim aliquis cogitans quod ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus esse magis inordinata.* — Silvius in hunc articulum ait quod S. Thomas hic usurpat vocem *praecogitatus*, quatenus idem sonet ac *volitus* et *intentus*, seu *praevius* et *intentus*: quem admodum ipse Angelicus³ pro τῷ *praecogitatus* utitur vocabulo *praevius* et *intentus*, dum ait: *Sicut etiam supra dictum est, cum de bonitate et malitia exteriorum actuum ageretur; eventus sequens, si sit praevius et intentus* (sed supra dixerat *praecogitatus*) *addit ad bonitatem vel malitiam actus*. Tunc vero *censetur... eventus sequens*, addit Silvius, *esse volitus ac intentus, non solum quando ex proposito intenditur; sed etiam quando sic praevidetur secuturus, ut potuerit ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus: tunc enim est interpretative* (seu indirecte) *volitus*. — Tandem, concludit S. Thomas⁴: *Si autem eventus sequens non sit praecogitatus..., si per se sequitur ex tali actu et ut in pluribus..., addit ad bonitatem vel malitiam actus*. Secus, si per accidens, et ut in paucioribus occurrit. Hic Silvius docet quod *eventus sequens per se et ut in pluribus* ideo addit ad bonitatem et malitiam, quia, si non est praecogitatus in seipso, est certe praevius et intentus in alio, scilicet in sua causa et virtualiter.

XI. - Eadem ratione dicendum est quod nempe omissio, ut sit voluntaria et culpabilis, tria requiruntur: 1°. Quod quis potuerit agere. 2°. Quod debuerit. 3°. Quod non egerit. — Ita Silvius, Gonet, Continuator, Tournely aliique; ex S. Thoma⁵: *Sciendum quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit: sed solum tunc cum potest et debet agere.*

Libertum et necessarium.

Voluntarium in se vel in causa.

Directum et indirectum.

Voluntarium in causa, quando imputabile.

Voluntarium simpliciter et secundum quid.

Requisita ad omissionem voluntariam.

¹ Manual., part. 2, tr. 2, cap. 1, § 1. — *Vasq.*, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 23, cap. 4. — ² 1^{ae} 2^{ae}, qu. 20, art. 5. — *Silvius*, concl. 1. — ³ 1^{ae} 2^{ae}, qu. 73, art. 8, ad 1^{am}. — *Silvius*, loc. cit., concl. 1, i. f. — ⁴ 1^{ae} 2^{ae}, qu. 20, art. 5. — *Silvius*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 20,

art. 5, concl. 2. — *Silvius*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 6, art. 3, concl. 2. — *Gonet*, *Clyp.*, part. 2, tr. 2, disp. 1, art. 3, praeamb. et § 2. — *Contin.*, de Act. hum., cap. 2, art. 1, n. 4, v. f. — ⁵ 1^{ae} 2^{ae}, qu. 6, art. 3.

Principia intrinseca actus humani.

Differentia voluntarii a spontaneo.

Voluntarium, quid.

Actiones non voluntariae.

Involuntarium, quid.

XII. - Ex definitione voluntarii supra tradita facile colligitur in quo posita sit natura *involuntarii*. - Si igitur voluntarium exigit 1° quod sit a *principio intrinseco*, 2° quod sit *cum cognitione finis* (ut diximus § 1, n. VII), - necesse est ut oppositum ejus, nempe *involuntarium*, fiat vel a *principio extrinseco* contra propensionem voluntatis, ut accidit agenti ex vi vel metu; vel fiat *sine cognitione intellectus*, quae aut tollitur aut saltem ligatur, ut accidit operanti ex ignorantia vel passione. - Ita communiter DD. ex S. Thoma.

Quotuplex.

XIII. - Multiplex est involuntarium.

Aliud dicitur involuntarium *privative*, quando solum deest actus volendi id quod potest velle.

Aliud dicitur involuntarium *positive et contrarie*, quando scilicet aliquid non solum non est volitum, sed positive nolitum et repugnans suae voluntati.

Rursum involuntarium *contrarie* duplex est: aliud *simpliciter*, aliud *secundum quid*. - Primum est illud quod ita displicet voluntati, ut nullo modo nulla-que ratione id velit. - Secundum vero illud dicitur quod, licet sub aliquo respectu displiceat voluntati, sub alia tamen ratione eidem magis placet et acceptatur. Talis est projectio mercium in mari facta metu naufragii, quae respectu mercatoris est involuntaria *secundum quid*; respectu vero majoris mali imminenti est voluntaria *simpliciter*.

Consectaria practica pro involuntario in causa.

XIV. - Ex superius dictis plura colligimus ad praxim:

1°. Qui summo mane diei festi se inebriavit, non praevidens ex eo sequuturam Missae omissionem, non peccat propter illam omissionem Sacri. - Rationem attulimus § 1, n. X, ubi statuimus quod eventus sequens non imputatur, nisi praevideatur in se vel in causa.

2°. Si causa quae ponitur, natura sua inducat talem effectum malum, tamen necessario poni debet; tunc effectus malus, licet praevisus, non tamen volitus et intentus, nullo modo est imputabilis, si

aliquam praecautioem operans adhibuerit. - Sic non imputatur chirurgo pollutio quam praevidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus venendis: dummodo eam non intenderit. Nec imputatur studenti ob propriam et aliorum utilitatem materiis sexti Praecepti, si ipse hujusmodi effectum non intenderit: dummodo complacentiam repellat in actu quo sequitur pollutio. Ratio, quia tunc non tenetur causam illam tollere vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectus non intenti et per accidens sequuti, immo in tali casu videtur magis pati quam agere. - A fortiori, non imputatur effectus sequens ex causa alias honesta et licita, ut pollutio quae oritur ex equitatione vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus non intentus est per accidens, et secundum S. Thomam¹ non est imputabilis.

3°. Nec facile confessarius credere debet poenitenti qui se excusat pejerasse, blasphemasse vel verba obscena protulisse sine advertentia, et involuntaria tamquam ex habitu. Nam si habitum illum extirpare non studuerit aliqua adhibendo remedia, tunc est voluntarius in causa dum pejerat, blasphematur, etc.; et ideo non excusatur a culpa. - Secus vero, si adhibitis diligentibus inadvertenter blasphematur, in obscena prorumpit, et similia agit.

Nunc progrediamur oportet ad causas quae involuntarium causant, ut sunt *vis, metus, concupiscentia* et *ignorantia*. - Sit igitur

§ II. - De Violentia et Metu.

XV. - Violentum definitur id quod est a *principio extrinseco, repugnante eo qui vim patitur*. Ita communiter DD., Damascenus, Nyssenus, S. Thomas, et Auctor Ethicor.² - Hinc infertur quod ad naturam violenti duo requiruntur: 1°. Quod sit a principio extrinseco. 2°. Quod patiens resistat pro viribus, etiam positive et contrarie, agenti extrinseco. Non enim sufficit quod negative se gerat: alioquin

mestus Emestinus, de Natura hominis, cap. 30; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 40, col. 719-720. - S. Thomas, 1^a 2^a, qu. 6, art. 4 et 5. - ² Auctor Ethicorum, id est Aristoteles, Ethic. Nicomacheor., lib. 3, cap. 1.

justificatio parvulorum esset violenta. Colligitur ex S. Thoma¹, ubi ait: *Cum actio infertur ab aliquo exteriori, manente in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentum; quia, licet ille qui patitur non conferat agendo, confert tamen volendo pati*.

Violentia simpliciter et secundum quid.

XVI. - Violentia alia est quae dicitur *simpliciter et absoluta*; alia, *secundum quid*. - Prima est quando quis omni quo potest modo resistit. Altera est cum pro viribus non resistit.

Violentia simpliciter causat involuntarium.

XVII. - Dico 1°. Quod violentia *absoluta et simpliciter* dicta causat involuntarium. - Ratio est, quia quando voluntas patientis resistit agenti extrinseco omnimoda resistentia, tunc actio agentis erit nulla ratione volita a patiente; quia erit contra omnem illius voluntatis inclinationem, et per consequens simpliciter involuntaria. - Id docet S. Thomas².

Hinc deducitur, feminam quae omnimode resistit violentiae quae illi infertur contra virginitatem, non peccare, etiam si stuprum patiatur invita. Hinc illud Augustini³, loquentis de mulieribus christianis quae, Roma a Gothis capta, vim perpressae fuerant: *Quidquid aliis de corpore vel in corpore fecerit (ait), quod sine peccato proprio non valeat evitari, praeter culpam esse patientis*. - Idem dicimus in similibus contingentibus.

Violentia secundum quid minuit voluntarium.

XVIII. - Dico 2°. Quod violentia *secundum quid et insufficientis*, non tollit, sed dumtaxat minuit voluntarium. - Ratio est, quia ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii. Et secundum majorem vel minorem quam adhibuit resistentiam, ejus actio erit magis vel minus voluntaria et culpabilis.

XIX. - Quaerunt hic theologi: *utrum voluntati possit inferri violentia?*

Quinam actus voluntatis violentiam patiantur.

Respondemus breviter, concedendo quoad actus imperatos, negando quoad actus elicitos. Ita S. Thomas⁴, de actibus elicitis loquens. S. Anselmus⁵ ait: *Velle autem non potest invitus, quia velle non potest nolens velle*. - Neque ipse Deus cogere potest voluntatem quoad actus eli-

citios: tunc enim voluntas vellet et nollet simul. Vellet enim ex hypothesi; nollet vero, quia ipsi sibi volenti repugnaret: quod implicat in terminis. Potest tamen Deus mutare voluntatem, et ex nolente facere volentem per gratiam efficacem. Sed tunc non est cogere, sed veteri inclinationi qua nolebat, novam suppetere inclinationem, qua velit quod antea nolebat. - Legatur S. Thomas⁶, Gonet, etc. Nunc de metu.

Metus, quid.

XX. - Metus definitur *quod sit instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio*. Lex Ait praetor, ff. *quod metus causa gestum erit*. Loquimur hic tantum de metu cadente in virum constantem, seu de metu majoris mali; ut ait Labeo, leg. 5, eod. tit.

Metus gravis et levis.

Dividitur metus in *gravem* seu *justum*, et *levem*. - Dicitur *levis* metus ille qui leve malum timet, vel timet quidem malum grave, sed ex causa levi et improbabili. - Metus vero *gravis* dicitur ille qui timet malum grave ex causa valde probabili. Communiter censentur mala gravia: mors, mutilatio membrorum, enormia verbera, durus carcer, exsilium, servitus, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum artis suae, sine quibus non potest victum sibi laborando quaerere, etc. In caeteris pensanda est gravitas vel levitas metus; praesertim ob diversam indolem et personarum qualitatem; pueros enim et mulieres vehementer concutit quod viros ne leviter quidem tangit. - Hic loquimur de eo qui agit *ex metu*, tamquam causa unice movernente ad agendum; non autem de eo qui agit *cum metu concomitante*, qui certe non tollit voluntarium.

XXI. - Dico quod metus non causat involuntarium *simpliciter*, sed tantum *secundum quid*: quod idem est ac dicere quod quae fiunt per metum, sive levem sive gravem, sunt *simpliciter voluntaria*, involuntaria tantum *secundum quid*. - Conclusio est D. Thomae⁷, communiter.

Causat involuntarium secundum quid tantum.

Ratio potissima est, quia illud est voluntarium simpliciter et involuntarium secundum quid, quod hic et nunc et in

S. Thomas, 1^a 2^a, qu. 6, art. 1, 5, 6, 7, 8, passim. - 1^a 2^a, qu. 20, art. 5. - S. Joan. Damascenus, de Fide orthodoxa, lib. 2, cap. 24; ap. Migne, Patrol. graeco-lat., tom. 94, col. 963-964. - S. Gregorius Nyssenus, id est Ne-

1^a 2^a, qu. 6, art. 5, ad 2^{am}. - ² Loc. cit., art. 5. - ³ De Civit. Dei, lib. 1, cap. 16; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 41, col. 30. - ⁴ 1^a 2^a, qu. 6, art. 4. - ⁵ Dialog. de

Libero arbitrio, cap. 5; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 158, col. 496. - ⁶ De Verit., qu. 22, art. 8. - Gonet, Manual., part. 2, tr. 2, cap. 2, v. *Quaerunt*. - ⁷ 1^a 2^a, qu. 6, art. 6.

praesentibus circumstantiis vere volumus, et solum nolumus, quando res consideratur absolute et abstracta a praesentibus circumstantiis. At quae fiunt ex metu sunt hujusmodi. Quae igitur fiunt per metum sunt simpliciter voluntaria; involuntaria, tantum secundum quid. — Res clare patet in exemplo projectionis mercium in mare propter imminens naufragium. Mercator enim simpliciter vult illam projectionem considerando praesentes circumstantias periculi vitae, quod est majus malum necessario vitandum: non vult illam secundum quid, nempe extra casum imminentiis naufragii, si illam mercium projectionem consideramus ut est in se et absolute, quatenus displicet voluntati mercatoris.

Legantur S. Thomas¹, Gonet, Silvius, Contin, Tournely, et philosophi morales hanc materiam versantes.

Consectaria pro contractibus.

XXII. — Ex dictis plura colliguntur ad praxim: 1°. Contractus qui fiunt ex metu gravi de jure naturali sunt validi; quia simpliciter voluntarii. — 2°. Contractus hujusmodi per metum injuste incussum rescindi possunt, et in irritum revocari ab eo qui passus est injuriam. Ita Alexander III, cap. *Abbas*, tit. *de his quae vi, etc.*; Innocentius III, cap. *Ad audientiam*. — 3°. De jure tamen positivo plurimi contractus facti per metum gravem injuste incussum, sunt invalidi et irritati per Ecclesiam aut per legem civilem justis de causis. Hujusmodi sunt contractus matrimoniales, facti per metum gravem injuste incussum, etiam juramento firmati, cap. *Significavit, de eo qui duxit*; cap. *Cum locum*, cap. *Veniens, de sponsal.* Item, dotis promissiones et solutiones similiter extortae; vota et solemnes votorum professiones per metum factae; absolutio excommunicationis, suspensionis aut interdicti, per vim et metum extorta: cap. *Absolutionis*, tit. *de his quae vi, in 6°*; et similia.

¹ 1^a 2^{ae}, qu. 6, art. 6. — Gonet, Manual., part. 2, tr. 2, cap. 3, § 1. — Silvius, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 6, art. 6. — Contin.

§ III. — An Concupiscentia tollat aut magis augeat Voluntarium.

XXIII. — Nomine *concupiscentiae* in praesenti intelligimus quemdam motum appetitus sensitivi adversus spiritum rebellantis, qui tendit in bonum delectabile. — Duplex est: *antecedens* et *consequens* consensum voluntatis.

Concupiscentia *antecedens* antevertit consensum voluntatis eamque trahit et inclinatur ad agendum; ut cum quis videt pulcherrimam mulierem, allicitur concupiscentia ad illam desiderandam.

Consequens vero sequitur consensum voluntatis, immo oritur ex praevio voluntatis consensu alicui rei jam praestito; ut cum v. gr. homo ardentem desiderat aliquid, excitatur in eo passio vehemens concupiscentiae. Ita D. Thomas², ubi adjungit quod *non... potest voluntas intente moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo*. Idem confirmat *quaest. 73, art. 6, ad 2.* Certissimum nunc est, concupiscentiam consequentem supponere voluntarium magis intensum, neque diminuere, sed magis augere voluntarium et peccatum. Audiat S. Thomas³: *Passio... consequens non diminuit peccatum, sed magis augeat, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati.*

Circa vero *antecedentem* has statuimus conclusiones:

XXIV. — Conclusio 1^a. Concupiscentia antecedens non tollit voluntarium; sed potius facit aliquid voluntarium, et augeat ratione majoris propensionis^{a)}. Sic in terminis concludit S. Thomas⁴. — Ratio quam affert est, quod voluntarium importat quamdam inclinationem voluntatis cum aliqua cognitione finis. Per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: nec omnino offuscatur mens in cognitione rei. Et quia

Tourn., de Act. hum., cap. 2, art. 2, v. *Dico 3°*. — ² 1^a 2^{ae}, qu. 77, art. 6. — ³ Loc. cit. — ⁴ 1^a 2^{ae}, qu. 6, art. 7.

XXIV. — ^{a)} S. Thomas non dicit voluntarium ex concupiscentia augeri ratione majoris propensionis. — Silvius autem, in hunc S. Tho-

mae articulum, *concl. 3*, dicit assertum istud probabile esse. — In reliquis vero dictis Doctor Angelicus concordat.

Concupiscentia, quid.

Antecedens et consequens.

Antecedens aliquo modo augeat voluntarium.

Aliquo modo minuit et quandoque tollit voluntarium.

Motus primo et secundo primi.

Ignorantia simplicis privationis et pravae dispositionis.

voluntas, quando agit ex concupiscentia, fertur majori inclinatione in objectum; ideo non solum non tollit, sed etiam augeat voluntarium.

XXV. — Altera conclusio est quod concupiscentia antecedens minuit voluntarium, ratione cognitionis. — Immo aliquando tollit omnino voluntarium; quia aufert omnem omnino cognitionem.

Probatur prima pars; quia cognitio finis est essentialiter requisita ad naturam voluntarii; ut pluries dictum est. Contra vero concupiscentia vehemens imminuit hanc cognitionem; impedit enim ne mens illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actus et offensam Dei. Hac igitur ratione imminuit voluntarium pro imminutione cognitionis finis. — Vide S. Thomam¹.

Probatur altera pars, quod aliquando concupiscentia antecedens tollat omnino voluntarium: quia aliquando omne rationis iudicium antevertit et omnem voluntatis consensum. — Ita S. Thomas affirmat, dum ait²: *Si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur quod concupiscentia voluntarium tolleretur*. Idem docet^{a)} qu. 77, art. 7; qu. 10, art. 3.

Hinc colligimus quod motus concupiscentiae qui a theologis dicuntur *primo primi*, quique omnem prorsus voluntatis consensum et libertatem antevertunt, sunt omnino involuntarii et inculpabiles. — Motus vero *secundo primi*, qui saltem supponunt semiplenum consensum voluntatis, non tollunt omnino voluntarium, sed tamen minuunt.

§ IV. — Quenam Ignorantia causet Involutarium.

XXVI. — Ignorantia multiplex est, et dividi solet:

1°. In ignorantiam *simplicis privationis*, et ignorantiam *pravae dispositionis*. — Prior est carentia scientiae, cujus quis fuisset capax pro tali tempore et statu;

¹ 1^a 2^{ae}, qu. 6, art. 7, ad 3^{am}; qu. 10, art. 3; qu. 73,

ut si adultus ignoret ea quae noscere potuisset. — Secunda est positiva deceptio, et error contrarius veritati.

2°. Dividitur in ignorantiam *juris* et *facti*. — Ignorantia *juris* est cum quis legem seu aliquid esse praeceptum aut prohibitum ignorat; v. gr. si quis ignorat in vigilia Pentecostes esse praeceptum jejunium ex consuetudine. — Ignorantia *facti* est si quis nesciat factum ipsum esse prohibitum quod revera non licet; ut si quis ignoret esse carnem quam comedit die jejunii.

3°. Dividitur in *concomitantem*, *consequentem* et *antecedentem*.

Ignorantia *concomitans* est illa qua quis ignorat id quod agit, sed adhuc ageret si non ignoraret. Talis est ignorantia illius qui ignorans occidit hostem, putans occidere cervum; tamen si sciret, etiam occideret. — Haec ignorantia non est causa actionis; sed tantum per accidens actionem comitatur.

Ignorantia *consequens* dicitur illa quae sequitur determinationem voluntatis, in quantum ipsa ignorantia est voluntaria et procedit a libera voluntate. Haec ignorantia consequens subdividitur in *voluntariam directe* seu *affectatam*, in voluntariam *indirecte* seu *crassam*, et ignorantiam *malae electionis*. — *Prima* est illa qua voluntas directe vult ipsam ignorantiam; ut cum aliquis vult ignorare, vel ut excusationem peccati jam commissi habeat, vel ut non retrahatur a peccato committendo (juxta illud Job. xxi, [14]: *Scientiam viarum tuarum nolumus*; et Ps. xxxv, [4]: *Noluit intelligere ut bene ageret*). Hac ignorantia laborant ii qui data opera, nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incidant et a suo proposito deterreantur. — Ignorantia *indirecte voluntaria* seu *crassa* est quando quis non affectat ignorare, sed negligit addiscere ea quae scire potest et debet. Et secundum hunc modum ignorantia universalium juris quae quis scire tenetur

art. 6; qu. 77, art. 6. — ² Loc. cit., qu. 6, art. 7, ad 3^{am}.

XXV. — ^{a)} Ita sane docet S. Thomas, locis citatis; sed, qu. 77, art. 7, his verbis suam

doctrinam limitat: Dummodo « causa [hujus passionis] non fuerit voluntaria ».

Ignorantia juris et facti.

Concomitans.

Consequens.

Affectata.

Crassa.

dicatur voluntaria, quasi proveniens a negligentia. — Tandem ignorantia *malae electionis* est illa quae actu non considerat quod hic et nunc considerare potest et debet, et provenit ex passione vel ex habitu.

Ignorantia *antecedens* est illa quae omnino antecedit consensum voluntatis, ita ut nullo modo sit voluntaria, et tamen est causa volendi id quod alias non vellet si sciret: puta cum aliquis adhibita diligentia interficit hominem, quem credit esse feram. Haec ignorantia appellatur etiam *invincibilis*. — De hac tamen ignorantia invincibili, sicut et de ignorantia vincibili, hic non loquimur; quia de iis sermonem fecimus in Tract. de Consc., ex n. 3.

XXVII. — Dico 1°. Quod ignorantia *antecedens* causat *simpliciter* involuntarium; quia nullo modo est volita, et vere invincibilis, quod nulla morali diligentia superari potest, ideoque est inculpabilis. Ita DD. communiter. — Utrum vero dari possit ignorantia huiusmodi invincibilis

de praeceptis juris naturalis, saltem de conclusionibus mediatis? Vide Tract. de Leg., ex n. 170.

XXVIII. — Dico 2°. Quod ignorantia *concomitans* neque facit *voluntarium* neque *involuntarium*. — Quia haec ignorantia neque inducit ad volendum neque ad non volendum; neque est causa neque effectus voluntatis operantis, sed per accidens se habet sive ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Solum dici potest quod facit *non voluntarium*; non enim esse potest actu volitum quod ignoratum est. — Ita S. Thomas¹, Silvius, Gonet, Contin. Tournely alique communiter.

XXIX. — Dico 3°. Quod ignorantia *consequens* non causat *involuntarium simpliciter*. — Quia haec ignorantia est voluntaria, et habet voluntatem pro causa, non igitur dici potest *involuntaria simpliciter*; sed tamen causat *involuntarium secundum quid*, ut ait S. Thomas². Nam si operans sciret esse malum actum illum ad quem ex passione inducitur, certe non vellet illum facere.

ARTICULUS III.

DE LIBERO SEU LIBERTATE ACTUUM HUMANORUM.

XXX. — *Actum liberum* vocamus eum vel qui nullo cogente fit, vel qui omitti potest ad libitum. — Duplicem enim *libertatem* distinguere solent theologi in actibus humanis, nempe *libertatem a coactione* seu *spontaneitatis*, et *libertatem a necessitate intrinseca* seu *naturali*, quae vocatur etiam *electionis*, *indifferentiae* et *arbitrii*.

Libertas a coactione est immunitas ab omni violentia contra voluntatis inclinationem illata. Hac libertate beati Deum amat, et nos bonum in communi. — Hinc est quod omnis actus voluntatis est liber a coactione.

Libertas a necessitate est ea quae omnem necessitatem excludit, sive interiorem et naturae, sive exteriorem et coactionis. Hoc modo dicitur liber qui potest agere vel non agere, eligere vel non eligere. — Hinc definitur *liberum*

arbitrium quod sit *vis electiva*, seu *facultas eligendi unum prae alio*.

Libertas a necessitate subdividitur in libertatem *contradictionis*, qua quis potest agere vel non agere; in libertatem *contrarietatis*, qua nempe potest agere vel oppositum agere, v. gr. amare et odio habere; et in libertatem *disparitatis*, qua agere potest hoc vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere vel ambulare.

XXXI. — Libertati opponitur *necessitas*, quae multiplex est:

Alia dicitur *necessitas coactionis*, quae idem est ac violentia. Alia, *necessitas naturae* seu *naturalis inclinationis*, quae consistit in quadam propensione insita voluntati ab ipsa natura, ad aliquod necessario prosequendum vel fugiendum. — *Coactio* est a principio extrinseco, et tollit voluntarium et liberum: *necessitas* vero

naturalis est a principio intrinseco, et aufert liberum, non voluntarium.

Rursus alia est *necessitas absoluta et antecedens*, quae vel antecedit usum rationis et voluntatis, vel ita consensum exprimit, ut voluntas non possit illum denegare. — Alia est *necessitas consequens et hypothetica*, quae sequitur consensum liberum et determinationem voluntatis, et minime laedit liberum arbitrium; v. gr. necesse est me loqui, si jam ad loquendum me determinaverim.

Sunt aliae necessitatis divisiones, nempe *specificationis* et *exercitii*, *physicae* et *moralis*: quarum subtilem inquisitionem ad theologos scholasticos amandamus.

XXXII. — Fuerunt olim Stoici, Astrologi, Manichaei, Wiclefistae, Calviniani, Lutherani, qui liberum arbitrium vocabant *figmentum in rebus et titulum sine re*; tandem Janseniani, qui evertere conati sunt hominis libertatem seu liberum arbitrium, omnia tribuentes vel fato vel cuidam siderum influxui, vel gratiae efficienti et concupiscentiae: non sine incredibilem amentia, et fortasse eorum reclamante conscientia et intimo sensu. — Quos simul unico anathematis ictu percussit concilium Tridentinum¹, innixum Scripturae ac SS. Patrum luculentissimis testimoniis et ipsi experientiae quotidianae, quae rerum est magistra.

Nolo ex professo rationes congerere ad tuendam libertatis in homine existentiam, cum supervacaneum sit in re minime dubia rationes haud necessarias studiosae proferre. Satis est dicere quod, sublato semel ab homine libero arbitrio, frustra da-

rentur leges; objurgationes adhiberentur frustra; nemo vel laude vel vituperatione dignus esset; nec bonis deberentur praemia neque supplicia malis. Id est tam evidens, ut potius verberibus quam verbis convincendus sit quisquis liberum arbitrium negare audeat, aiebant Scotus^{a)}, Vega alique ex Aristotele^{a)}. — Hinc merito damnata fuit ut haeretica ab Innocentio X² et ab Alexandro VII, tertia Jansenii propositio, quae negabat necessitatem libertatis indifferentiae ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae. Et a S. Pio V, propositio 67 Baji: *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit*.

XXXIII. — Tres tantummodo subiectivae propositiones ad libertatis materiam pertinentes, quam ignorare religio christiana vetat:

Prima est, quod homo, etiam post Adae lapsum, gaudeat libero arbitrio seu libertate indifferentiae et electionis. — Ita Tridentinum³, contra novatores. Concilium Constantiense⁴, ubi damnata fuit haec Wiclefi 27^a propositio: *Omnia de necessitate absoluta eveniunt*. Augustinus⁵ scripsit: *Revelavit... nobis (Deus) per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium*: et quisquis negaverit, catholicus non est. Et S. Thomas⁶: *Dicendum quod absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit... ad hoc etiam manifesta indicia inducunt... ad hoc etiam evidens ratio cogit, etc.*

Alter est contra Jansenium, definita ab Innocentio X et Alexandro VII, — quod

¹ Sess. 6, can. 5. — Andr. Vega, de Justificat., lib. 2, cap. 15, init. — ² Constit. *Cum occasione*, 31 Maji 1653, § 4; habetur in Bullar. Rom. Mainardi. — *Alexand. VII*, constit. *Ad Sanctam B. Petri*, 16 Oct. 1656, § 3; habetur in eod. Bullar. — S. Pius V, constit. *Ex omnibus afflictionibus*,

1 Oct. 1567, vulgata per constit. Gregorii XIII, *Provisio- nis nostrae*, 29 Januar. 1579; in Bullar. Rom. Mainardi. — ³ Sess. 6, can. 5. — ⁴ Sess. 8, artic. Wiclefi 27. — ⁵ De Gratia et lib. arbit., cap. 2, n. 2; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 882. — ⁶ De Verit., qu. 24, art. 1, corp.

XXXII. — a) Scotus, in 1, dist. 39, qu. un., n. 13, disserens de rerum contingentia (quam n. 14 in humana voluntate reperiri asserit, ex eo quod sit libertate praedita) adducit Aristotelem scribentem, negantes talia manifesta indigere poena vel sensu: « quia (pergit Scotus) secundum Avicennam, 1 Metaph., *negantes primum principium sunt verberandi vel exponendi igni, quousque concedant quod non est idem comburi et non comburi, vel vapu-*

lare et non vapulare; et ita etiam isti qui negant aliquod ens contingens, exponendi sunt tormentis, quousque concedant quod possibile est eos non torqueri ». — Aristoteles vero, *Topic. lib. I, cap. 11, n. 9*, in generali scribit de disputandis quaestionibus: « Nec vero oportet omne problema aut omnem thesim in quaestionem revocare: sed eam de qua dubitare quispiam possit, egens rationis, non poenae aut sensus. Nam qui ambigunt utrum oporteat

Ignoran-
tia malae e-
lectionis.

Ignoran-
tia antece-
dens.

Antece-
dens facit
involunta-
rium sim-
pliciter.

Libertatem,
quid.

Libertas
a coactione.

Libertas
a necessitate.

Concomi-
tans nec vo-
luntarium
nec invol-
untarium
facit.

Conse-
quens facit
solum invol-
untarium
secundum
quid.

Necessi-
tas antece-
dens et con-
sequens.

Errores
contra libe-
rum arbi-
trium.

Homo gau-
det libero
arbitrio.

¹ 1^a 2^a, qu. 6, art. 8. — Silvius, in 1° 2°, qu. 6, art. 8. — Gonet, Manual., part. 2, tr. 2, cap. 3, § 3. — Contin.

Tourn., de Act. hum., cap. 2, art. 3, concl. 1. — ² Loc. cit., art. 8.

Meritum requirit libertatem indifferentiae.

Indifferentia contradictionis requisita ad libertatem.

ad meritum vel demeritum in statu naturae lapsae non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a necessitate seu indifferentiae: ut supra dictum est.

Tertia propositio est, quod essentia libertatis in genere non consistit in solo voluntario, sed requiritur de essentia illius indifferentia contradictionis, seu potestas ad agendum vel non agendum. Ita S. Thomas¹: *Hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere vel non facere possit.* — Sed non requiritur de essentia libertatis indifferentia contrarietatis, id est potestas faciendi bonum vel malum. Communis theologorum, contra

Gonet^a, Molina^a, Ripalda^a, etc., qui in nobis viatoribus definiunt libertatem per *potestatem ad contrarie opposita.* — Pro nostra sententia stat S. Augustinus²: (Arbitrium) *eo potentius erit quo peccare non poterit.* S. Anselmus³: *Si (posse peccare et non peccare) ejus esset definitio, nec Deus nec angeli... liberum haberent arbitrium: quod nefas est dicere.* S. Thomas⁴, qui ait: *Ad rationem liberi arbitrii non pertinet ut indeterminate se habeat ad bonum vel ad malum... Et ideo ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest.* Idem ait in *1 p., qu. 62, art. 8, ad 3um.*

ARTICULUS IV.

DE BONITATE ET MALITIA MORALI ACTUUM HUMANORUM, AC DE PRINCIPIIS MORALITATIS.

§ I. - In quo posita sit Malitia vel Bonitas Actus moralis.

Opiniones de natura moralitatis.

XXXIV. - Circa naturam moralitatis actuum humanorum non conveniunt theologo.

Alii enim dicunt sufficere ad consti-

tuendam moralitatem, quod actus sit voluntarius, nec requiri libertatem indifferentiae. Ita Gabriel^a, Almainus^a, Ocham^a, Major^a, etc. — Alii opinantur moralitatem actus formaliter consistere in libertate, et hanc cum illa confundunt. Ita Franciscus Felix, qui Sco-

¹ In 2 sent., dist. 25, qu. 1, art. 1, ad 2^{am}. — ² De Civitate Dei, lib. 22, cap. ult., n. 3; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 41, col. 802; item, edit. Parisien. Gaume, 1838, tom. 7,

col. 1113. — ³ Dialog. de Libero arbitrio, cap. 1; ap. Migne, Patrol. lat., tom. 158, col. 489. — ⁴ In 2 sent., dist. 25, qu. 1, art. 1, ad 2^{am}, i. f.

deos colere et parentes diligere necne, poena; qui verum dubitant utrum nix sit alba necne, sensu indigent ».

XXXIII. - ^a) Abs re non erit hic verba afferre quibus auctores isti suam doctrinam proponunt. — Et primo quidem Gonet, in *Clyp., part. 2, tr. 2, disp. 2, n. 218*, docet peccandi potentiam « non esse partem aut extensionem libertatis creatae consideratae secundum suam essentiam et rationem formalem; sed solum status accidentalis, imperfectionibus involuti, quem habet in viatoribus non confirmatis in gratia ». — Ripalda autem, de *Ente supernaturali*, tom. 3, lib. 2, disp. 17, n. 5, haec scribit: « Sola contradictionis indifferentia morale libertatem [in genere] constitui posse... Ad libertatem vero in specie creaturae rationalis propriam et naturalem, et prout in via ad salutem consideratur, secluso speciali privilegio et miraculo Dei, requiritur indifferentia contrarietatis ad bonum et malum; quia ex nativa defectibilitate habet posse peccare; et ex naturali perfectione rationalitatis, posse amare bonum rationi conveniens ». — Denique Molina, *Concord. liberi arbitrii*, disp. 2, in art. 13, qu. 14, i. f.: « Voluntas, inquit, non

comparatione quorumcumque suorum actuum [sortitur] rationem liberi arbitrii, sed comparatione eorum tantum quos potest non elicere, in quo libertas quoad exercitium actus cernitur. Quodsi simul possit elicere indifferenter vel hunc vel contrarium actum, cernitur etiam libertas quoad speciem actus, ut vocant, quae plenae et perfectae libertatis rationem habet ».

XXXIV. - ^a) Auctores isti non expresse hanc sententiam tuerentur; sed, ut ait Franciscus Felix in sua *Tentativa Complutensi, tr. de Bonitate et Malitia*, cap. 1, diff. 1, n. 4, « pro hac opinione [quod nempe satis sit ad moralitatem libertas essentialis] aliqui recentiores citant... Gabr... Almain, Major et Ocham, ex eo quod dicunt actum fruitionis Christi in via esse meritorium ». — Et re quidem vera Gabriel Biel, in 3, dist. 18, qu. unic., art. 2, concl. 2 et 4, asserit Christum meruisse actu fruitionis beatifico. Etsi, art. 3, resp. ad 1um, negat actum beatificum esse necessarium, eumque asserit esse libere elicatum ac contingentem; et in resp. ad 2um, distinguit actum beatificum qui a solo Deo est, et non est meritorium, ab alio fruitionis actu a voluntate elicito, qui « est

tum^b pro se laudat, pluresque Patres Societatis. — Alii, ut Suarez^c, Vasquez, Salas, etc., asserunt illam esse praecise quamdam extrinsecam denominationem desumptam ab aliqua forma extrinseca. — Tandem thomistae sentiunt eam esse quid accidentale superadditum entitati et libertati actus, cujus ratione habet specialem relationem ad bonum vel legem.

Sententia auctoris.

Nos missas facientes hujusmodi obscuras scholarum loquendi formulas, luculenter dicimus cum communi theologorum quod *bonitas moralis actus humani consistit in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione et lege*, ita ut ille actus dicatur bonus qui est conformis legi et rationi. Unde S. Augustinus¹ ait: *Nec recte factum esse ullo modo potest quod non a recta ratione profisciscitur.* Ex adverso *malitia moralis actus humani consistit in discrepantia seu dif-*

Franc. Felix, Tentativ. Complut., de Bonit. et malit., cap. 1, diff. 4, n. 6 et seqq. — *Vasq.*, in 1^{am} 2^{ae}, disp. 73, cap. 4, n. 15; et disp. 95, cap. 10, n. 50. — *Salas*, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 7, disp. 1. sect. 2, n. 14. — ¹ De Utilit. credendi, cap. 12,

formitate a recta ratione. Dicitur malus actus ille qui non est secundum dictamen rectae rationis, sive increatae, quae est lex aeterna; sive creatae, quod est lumen naturale hominis seu participatio legis aeternae secundum S. Thomam².

Utraque haec ratio est regula actuum humanorum, ex qua mensura bonitatis vel malitiae actus humani desumitur. — Ita Contin. Tournely³, et philosophi morales, ut Genuensis^d, Purchot, et Antonius Muratori^e (ubi Aristippum, Epicurum, Carneadem aliosque veteres philosophos, et etiam extra Italiam neotericos quosdam reprobant, qui naturam boni honesti *in sola utilitate* hominis ac reipublicae constituunt; juxta illud Horatii: *Atque ipsa utilitas justi prope mater et aequi*). Docet ille vir clarissimus, naturam boni moralis sitam esse *in conformitate actionis cum legibus ordinis quem Deus ab hominibus*

n. 27; Migne, Patrol. lat., tom. 42, col. 85. — ² 1^a 2^{ae}, qu. 91, art. 2. — ³ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 1, v. *Dico* 2°. — *Purchot*, Ethica, part. 2, cap. 4, initio. — ⁴ Filosofia morale, cap. 23. — *Horat.*, Satyr. lib. 1, sat. 3, vers. 98.

meritorius, et de illo intelligendae sunt conclusiones »; addit tamen secundum opinionem quae ponit in anima Christi unicum fruitionis actum a Deo creatum et beatificum « qui nihilominus fuit meritorius »: « Fuit in potestate voluntatis quantum ad tendentiam in objectum, non quantum ad esse elicatum. Nam voluntas per hunc actum increatum libere et complacenter tendit in objectum beatificum, licet non libere contradictorie, et haec libertas sufficit ad rationem meriti ». — Almainus autem minus accurate citatur; nam in *Lect. in 3 sent., dist. 18, qu. unic., concl. 2 et 3*, concedit quidem Christum meruisse actu suo fruitionis; id tamen explicat non de ipso actu beatifico formaliter, sed de alio actu amoris voluntate libere elicito, qui est de eodem objecto de quo formalis beatitudo; vel quatenus ex amore Dei necessario libere eliciebat multas alias volitiones, in quibus consistebat meritum. Addit et tertium modum explicandi, secundum opinionem quae docet in Christo unicum fuisse fruitionis actum; hunc nullo modo liberum fuisse libertate contradictionis, meritorium tamen exstitisse, quia a Deo libere acceptabatur. « Sed [ita concludit] primi duo modi videntur probabiliores ». — Major, in 3 sent., dist. 18, qu. 2, asserit Christum fruitione beatifica meruisse; et postea id ita explicat, ut concedat hoc fieri posse quamvis actus beatificus liber non sit; sed non ita huic explanationi inhaeret, ut non aliam tradat qua distin-

guit fruitionem beatificam quae a solo Deo est, et non est meritoria, a dilectione Dei clare visi, libere a voluntate elicita, quae rationem meriti induit.

^b) Scotus, locis a Francisco Felix allegatis, scilicet in 2 sent., dist. 40, § *De secundo dico*: « Prima, inquit, ratio bonitatis ejus [actus] est ex convenientia actus ad efficiens, a quo actus dicitur moralis, quia libere elicatus ». Et in *Quodlib. 18, § De secundo principali*, scribit: « Non ab eodem formaliter est actus bonus bonitate morali et imputabilis; sed primum habet ex convenientia ad regulam juxta quam elici debet. Secundum ex eo quod est in libera potestate agentis ».

^c) Suarez, in 1^{am} 2^{ae}, tr. 3, disp. 1, sect. 2, n. 15, dicit: « Esse morale in actu voluntatis, praeter entitatem et substantiam ejus, nihil addere nisi modum cujusdam emanationis seu cujusdam moralis dependentiae a ratione advertente et a voluntate libere operante ». Quae quidem n. 16, ita explicat: « Hic modus, inquit, non est aliquid physicè et intrinsece inhaerens actu morali, sed in actu exteriori dicit denominationem ab actu libero voluntatis: in ipso autem actu voluntatis dicit praeter physicam emanationem a voluntate, denominationem a ratione dirigente, et a voluntate ex plena potestate ita operante, ut possit non operari ».

^d) Genuensis de *Principiis legis natur.*, lib. 2, cap. 1, § 9 (seu totius tractatus cap. 15, § 9), haec tantum scribit: « Regula [morum]

exigit pro sui honore et univ ersali felicitate. Quidquid igitur tendit ad Dei gloriam et veram hominis felicitatem, est conforme ordini a Deo statuto, et per consequens honestum et virtuosum. E contrario iudicandum de malo morali.

XXXV. - Hinc infertur 1°. Quod nullum bonum morale, nullum malum intelligi potest sine respectu ad legem saltem naturalem. Hinc epicurei, qui omnes sustulerunt leges, dicebant iustitiam adinventam esse metu mali physici ob vitae utilitatem; ut Lucretius¹ scripsit. — Cum vulgo dicitur quaedam esse prohibita quia mala, sic recte est intelligendum: quaedam esse per legem positivam vetita ut repugnantia legi naturali. Nihil enim est intrinsece malum, si non comparatur saltem juri naturae.

2°. Infertur quod libertas est necessarium requisitum ad moralitatem actus. Nam actus humanus et moralis debet procedere a ratione deliberata, proindeque debet esse liber. Ita S. Thomas². — Sed errant qui constituunt totam moralitatem actus humani in sola libertate. Verum est quod praeexigitur libertas uti fundamentum moralitatis, secus qui omnia fato regi non verentur asserere debent consequenter dicere nulla esse peccata (ut Spinoza³, qui tribuit phantasiae hominum et superstitioni originem peccatorum moralium). Sed falsum est solam libertatem formaliter constituere bonitatem vel malitiam actus humani sine relatione convenientiae vel inconvenientiae actus cum recta ratione et lege, ut dictum est; ut probat Gonet⁴, Contin. Tournely⁵ aliique maximi nominis theologi.

§ II. - Quot et quanam sint Principia moralitatis.

XXXVI. - Theologi vocant *principia* moralitatis ea ex quibus fit ut aliqua actio sit bona, vel mala, vel indifferens.

¹ De rerum natur., lib. 5, vers. 1140 et seqq. — ² 1^a 2^{ae}, 18, qu. art. 9. — ³ Ethica more geometr. demonstr., append. ad 1^{am} part. — ⁴ Manual., part. 2, tr. 3, de Act. hum.,

Tria recensentur hujusmodi principia, nempe *objectum, finis* et *circumstantiae*. — Ut enim actio dicatur bona ex integra causa, oportet sit consentanea legi et rectae rationi, tum *ex parte objecti*, tum *ex parte finis extrinseci* operantis, tum etiam *ex parte circumstantiarum*.

Objectum a quo actus accipit essentialem et primariam moralitatem, est illud circa quod versatur actus moralis, et primo et per se attingitur ab ipso actu: sic res aliena est objectum furti, Deus est objectum actus amoris. — Tale objectum non consideratur physice et secundum suam entitatem, secundum quam est semper bonum bonitate entis; sed consideratur moraliter; quatenus convenit vel disconvenit rectae rationi. Si objectum est intrinsece et natura sua conforme rectae rationi, ut est amor Dei, erit immutabiliter bonum. Sin extrinsece tantum et vi legis positivae est rationi conforme, uti jejunium; tunc potest esse aliquando bonum, aliquando vero malum, ex circumstantiis.

XXXVII. - Primum ergo principium moralitatis est *Objectum*, quod si est bonum vel malum moraliter, dat actui bonitatem vel malitiam essentialem. Ita D. Thomas⁶. — Ratio D. Thomae ea est, quia, sicut in naturalibus prima bonitas rei attenditur ex sua forma, quae dat ipsi rei speciem seu essentialia et specificum; ita prima bonitas actus humani attenditur ex objecto convenienti in quod primario fertur. Si objectum sit indecens et inconveniens naturae rationali, ex eo consurget malitia essentialis actus.

Alii, volentes strictiori loquendi formula uti, dicunt actum humanum desumere suam moralitatem, non ab ipso objecto, sed a modo tendendi in objectum, sive rationi consono, sive dissono. Ita Continuator Tournely⁷. — Et hoc modo expli-

cap. 9, v. *Moralitas*. — ⁶ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 1, v. *Dico 2°*. — ⁷ 1^a 2^{ae}, qu. 18, art. 2. — ⁸ De Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 1, *Dico 1°*, i. f., v. *Unum addam*.

nequit esse nisi sola lex et quidem divina, aut quae ex ea, velut ex exemplari deducta est... Sed quoniam lex, ope conscientiae, actionibus applicatur, inde factum est ut conscientiam recentes theologi vocaverint *immediatam* mo-

rum regulam; legem vero, *remotam*. Id vero sic intelligendum est, ut conscientia informata a lege et recte ratiocinans, pro morum regula, si ita loqui placeat, habeatur. Neque aliud habet, quod ad praesens argumentum faciat.

cant primo [quomodo] odium Dei, quod habet objectum optimum, sit moraliter pessimum; quia voluntas fertur in Deum, omni amore prosequendum, modo rationi maxime dissono scilicet odio habendo.

XXXVIII. - Alterum principium moralitatis est *Finis*, non intrinsecus operis, quod coincidit cum objecto; sed *extrinsecus operantis*, qui, quatenus conveniat vel disconveniat cum regulis morum, dicitur bonus vel malus moraliter.

Hinc si objectum sit bonum, finis vero operantis sit malus, actus humanus est totus malus ex malitia finis, quae destruit omnem bonitatem. Ratio est, quia talis actus est simpliciter malus: improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum. — Ita S. Thomas¹: *Cum aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus est malus, licet nunquam ad omne id quod in eo est malitiam habeat.* Vide Gonet² et S. Thomam³.

Si vero objectum est bonum et finis etiam bonus, tunc actus humanus habet duplicem speciem bonitatis moralis; ut est dare eleemosynam in satisfactionem peccatorum. — S. Thomas⁴ cum communi theologorum, uno excepto Vasquez⁵.

Si vero objectum sit indifferens, tunc finis bonus facit actum moraliter bonum, ut est ambulare ex obedientia: finis malus facit malum, ut ambulare ad ostensionem luxus. Finis malus facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam; et facit ex bono malum, ut eleemosynam dare ad vanam gloriam.

XXXIX. - Tertium moralitatis principium sunt *Circumstantiae*, quae dare solent actui aliam bonitatem vel malitiam accidentalem; quia hujusmodi bonitas vel malitia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris. — Ita S. Thomas⁶ cum communi.

¹ In 2, dist. 38, qu. 1, art. 4, ad 4. — ² Manual., part. 2, tr. 3, de Act. hum., cap. 12. — ³ 1^a 2^{ae}, qu. 18, art. 4 et 6. — ⁴ Loc. cit., art. 4, 6 et 7. — ⁵ 1^a 2^{ae}, qu. 18, art. 3. — ⁶ Theol. mentis et cord., lib. 6, diss. 2, cap. 1, specul. 1. — ⁷ 1^a 2^{ae},

Alterum: finis operantis.

Primum est objectum.

Tertium: circumstantiae.

Circumstantiae autem sunt, vel *personae*, quae saepe addit novam speciem malitiae: ut si conjugatus vel voto castitatis obstrictus fornicetur; et aliquando solum auget malitiam intra eandem speciem. Hoc intelligitur tam de persona agente quam de patiente, ut si percutiantur benefactores. — Vel circumstantiae *loci*, ut furari in loco sacro, quae speciem mutat. — Et sic de aliis circumstantiis *temporis, modi, auxiliorum* seu instrumentorum quibus actum exsequimur, quae (ut de aliis diximus) possunt vel mutare vel augere malitiam, vel notabiliter vel leviter intra eandem speciem.

Nota quod circumstantia *leviter mala* adveniens actui, non aufert totam ejus bonitatem, nec delet omne meritum. — Ita communis opinio quam fuse adstruit Contenson⁶.

Hinc infertur pro praxi quod confessorius debet interrogare poenitentem qui se accusat furatum esse, de fine intento; nam si intenderit hoc furto, ut pecuniam haberet ad fornicandum, tunc erit nova malitia. Ita, si detraxerit proximo, quae rat an fortasse hac ratione intenderit impedire a lucro vel aliqua dignitate consequenda. — Ex fine enim intento, ut dictum est, facile mutatur species malitiae.

XL. - Quaeritur hic: *an actus externus addat aliquam bonitatem vel malitiam moralem actui interno?*

S. Thomas⁷ docet cum Gonet, Roncaglia, Contin. Tournely, quod actus exterior non addit bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam et per se supra actum interiorem; sed gaudet tantum bonitate vel malitia extrinseca, desumpta ab actu voluntatis imperante. — Probat auctoritate S. Thomae⁸, ubi ait quod *actus exterior nihil adjungit ad praemium essentialia* (consequenter ad bonitatem intrinsecam, quam sequitur praemium es-

qu. 20, art. 4. — Gonet, Cyp., part. 2, tract. 3, disp. 7, art. unic. — Roncaglia, tract. 1, qu. 3, cap. 2. — Contin. Tourn., de Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 3, concl. — ⁸ In 2 sent., dist. 40, qu. 1, art. 3.

Notandum pro confessorio.

Actus externus, quid addat interno.

XXXVIII. - ^a S. Alphonsus, unum Vasquezium excipiens, inductus est in errorem a Contin. Tournely, qui, *tract. de Act. hum., cap. 6, art. 2, sect. 2, concl. 3*, asserit unum

actum posse simul habere duas bonitates, alteram scilicet ex objecto, alteram vero ex fine, et addit: « Est communis contra Vasquez, hic *disp. 51, cap. 3* ». At vero Vasquez, in *1^a 2^{ae}*,

Nulla moralitas sine respectu ad legem.

Moralitas requirit aliud praeter libertatem.

Principia moralitatis.

sentiale). *Tantum enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud... voluntate aequaliter perfecta manente... Adjungit tamen aliquid ad praemium accidentale.* Ut martyres qui revera pro Christo patiuntur, habent praemium accidentale, seu laureolam, supra illos qui aequali caritatis fervore mortem solummodo appetunt pro Christo.

Dixi quod actus externus non addit bonitatem vel malitiam moralem *intrinsecam et per se* supra interiorem: nam per accidens addit, regulariter loquendo, aliquam bonitatem vel malitiam accidentalem. Propterea S. Thomas¹ subdit: *Nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem secundum se fieri meliorem in bonis, vel pejorem in malis.* — Nam actus externus saepe causa est et occasio ut actus internus fiat pejor: vel quia multiplicantur actus interiores, donec exse-

quamur actus extrinsece; vel quia actus interior habet majorem durationem quousque perficiat opus quod statim perfici non potest; vel quia fit intensior per extrinsecitatem actus.

Praeterea per actum externum magis hebetantur sensus, et potentiae exteriores proniores redduntur ad malum; scandala pariuntur; aliquando excommunicatio incurritur, vel irregularitas, vel obligatio ad restitutionem, quae per actum interiorem non incurruntur.

Scotus² tamen et scotistae omnes, ut refert Mastrius, nullum non movent lapidem, ut variis adstruant rationibus, actum externum addere per se aliquid bonitatis vel malitiae actui voluntatis; quia habet intrinsecam bonitatem vel malitiam supra actum interiorem. — Videsis Salmant. in hanc quaestionem, Mastrium aliosque scotistas. Nobis tantum otii non est ut fusius expendamus.

ARTICULUS ULTIMUS.

AN DETUR ACTUS INDIFFERENS IN INDIVIDUO.

XLi. — Oportet statum quaestionis explicatione terminorum clarius exponere. — Actus humanus (de quo solo hic loquimur) dicitur indifferens vel *in specie vel in individuo.*

Actus indifferens *in specie* est actus spectatus in genere (abstrahendo a fine et circumstantiis individualibus) *comparata tantum ad objectum suum, quod neque est in se bonum, scilicet rationi consonum; neque malum, id est dissonum rationi, sed indifferens ad utrumque*, ut ambulare, festucam levare, colligere flores, etc.: quae ex sua specie seu objecto neque bona sunt neque mala, sed ratione finis aliarumque circumstantiarum honestari possunt vel vitari. Actus vero indifferens *in individuo* est actus *consideratus prout est a parte rei, secundum suum objectum, finem et omnes circumstantias individuales*; qui

¹ 1^a 2^a qu. 20, art. 4. — ² Quodlib. 18, art. 3. — Mastrius, Theol. mor., disp. 15, n. 83; et in 2 sent., disp. 5, qu. 5. — Salmant. scolast., tract. 13, disp. 10, dub. 1. —

tamen neque bonus sit neque malus, sed indifferens.

XLII. — De fide certum est non omnes actus humanos esse secundum suam speciem seu objectum indifferentes; sed quosdam esse de se bonos ut actus fidei, spei et caritatis, etc.; quosdam vero de se malos, ut fornicatio, occisio innocentis, etc. Sunt enim quaedam objecta de se rationi consona; sunt etiam alia de se rationi dissona.

XLIII. — Certum quoque est dari quosdam actus qui secundum suam speciem sunt indifferentes, quia secundum se neque sunt boni neque mali. Ita S. Thomas³ cum communi. Hinc S. Hieronymus scripsit⁴: *Bonum est continentia, malum est luxuria; inter utrumque indifferens ambulare.* — Huc redit damnatio articuli 16 Joannis Huss^{a)}, facta in concilio Constantiensi⁵,

Mastrius, in 2, disp. 5, qu. 5. — ² 1^a 2^a, qu. 18, art. 8. — ³ Epist. 112, ad S. August., num. 16; Migne, Patrol. lat., tom. 22, col. 926. — ⁴ Sess. 15.

XLIII. — ^{a)} Joannes Huss, sin minus expressis verbis, at certe implicite negabat dari

affirmantis *quod nulla sint opera indifferenta.* Non potest intelligi de indifferentibus *in individuo*; quia hoc idem defendit probabiliter plurimi boni catholici: igitur intelligendum de indifferentibus *in specie.*

XLIV. — Ad Quaestionem propositam ut respondeamus, dicimus quod *non dantur actus indifferentes in individuo.* — Ita S. Thomas¹ et thomistae, Bellarminus, Suarez, Valentia, Durandus², Richardus, Major, Cajetanus, Medina, Becanus alique; contra Scotum et scotistas, Alensem, S. Bonaventuram, Almainum, Vasquez, etc.

Ratio praecipua S. Thomae haec est: *Actus moralis... non solum habet bonitatem ex objecto..., sed etiam ex circumstantiis... Oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi et habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum.* — Haec nervose Angelicus.

Praeterea non potest contingere quod aliquis actus singularis ex deliberata voluntate procedens fiat sine circumstantiis. Aut igitur illae circumstantiae sunt rectae rationi consentaneae, ita nimirum ut actus fiat quando, ubi, quomodo et propter quod deceat fieri, et sic est bonus: aut non sunt consentaneae rectae rationi, saltem omnes, sed aliqua deficit, et sic est malus. — Nul-

¹ 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — Bellarm., Controv. de Grat. et Lib. arbit., lib. 4, cap. 1. — Suar., in 1^a 2^a, tr. 3, disp. 9, sect. 3, n. 3 et seqq. — Valent., in 1^a 2^a, disp. 2, qu. 13, punct. 6. — ² In 2, dist. 40, qu. 1. — Richard. a Medavilla, in 2, dist. 40, art. 2, qu. 3. — Major, in 2, dist. 41, concl. 6. — Cajetan., in 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — Barthol. Medina, in 1^a 2^a, qu. 18, art. 9. — Becan., part. 2, tr. 1, cap. 5, qu. 6. — Scotus, in 2, dist. 41, qu. unic. — Alens., Summa, part. 3, qu. 35, membr. 3, resol. — S. Bonav., in

lus igitur actus, in individuo et secundum omnes circumstantias consideratus, potest esse indifferens.

Ad haec, homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre quando agit cum deliberatione et propter aliquem finem. Inquit enim Apostolus, I. Cor. x, [31.]: *Sive... manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite.*

Si ergo ad Deum refert saltem per intentionem virtuaalem, actus erit bonus; si non refert, erit malus: nullus igitur indifferens. — Scio adversarios dicere in verbis Apostoli contineri consilium, non praeceptum; sed falso. Patres enim agnoverunt praeceptum, non consilium. Ita Augustinus, Coelestinus I, Maximus, S. Thomas³, quos legere est apud Contin. Tournely⁴, ad quem mitto, qui fusius hanc quaestionem, pertractatam cum adversariorum objectionibus et responsis, studiose quaerit.

Hinc pro praxi colligimus: Oportet saepius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur praeceptum Apostoli, saltem intentione virtuali omnia faciendi in gloriam Dei. Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie, fit bonus et virtuosus in individuo. — Non requiritur quippe actualis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum: quod esset importabile pondus, et res sexcentis implexa scrupulis; sed sufficit virtualis, ut diximus. Unde quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitat de conservatione vitae, sed solum de cibi delectatione, ut ait Gonet, non propterea peccat; quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitae, sicque non inordinate illam appetit.

Hactenus de actibus humanis, eorumque principiis et moralitate.

2, dist. 41, art. 1, qu. 3, concl. — Almain., Moral., cap. 14, § *Quantum ad aliud dubium.* — Vasq., in 1^a 2^a, disp. 52, cap. 2. — S. August., lib. de Corrupt. et Grat., cap. 3; Migne, Patrol. lat., tom. 44, col. 918. — Coelestin. I, epist. 21, ad episc. Galliar., cap. 8, n. 9; Migne, Patrol. lat., tom. 50, col. 533. — S. Maxim. Taurin., homil. 89; Migne, Patrol. lat., tom. 57, col. 455. — ³ Lect. 3, in cap. III epist. ad Coloss., i. f. — ⁴ De Act. hum., cap. 6, art. 1, sect. 2, concl. 1, v. *Contra I.* — Gonet, Clyp., part. 2, tr. 3, disp. 5, n. 88.

quaedam opera indifferentia, dum articulo 16 asserebat: « Divisio immediate humanorum

operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa ».

Nullus actus humanus, indifferens in individuo.

Actus, saltem generaliter Deo offerendi.

Non omnes actus, indifferentes in specie.

Quidam, indifferentes in specie.

Actus indifferens in individuo.

Indifferens in individuo.

disp. 51, cap. 3, n. 12, plures auctores allegat patrociantes, ut ait, suae sententiae.